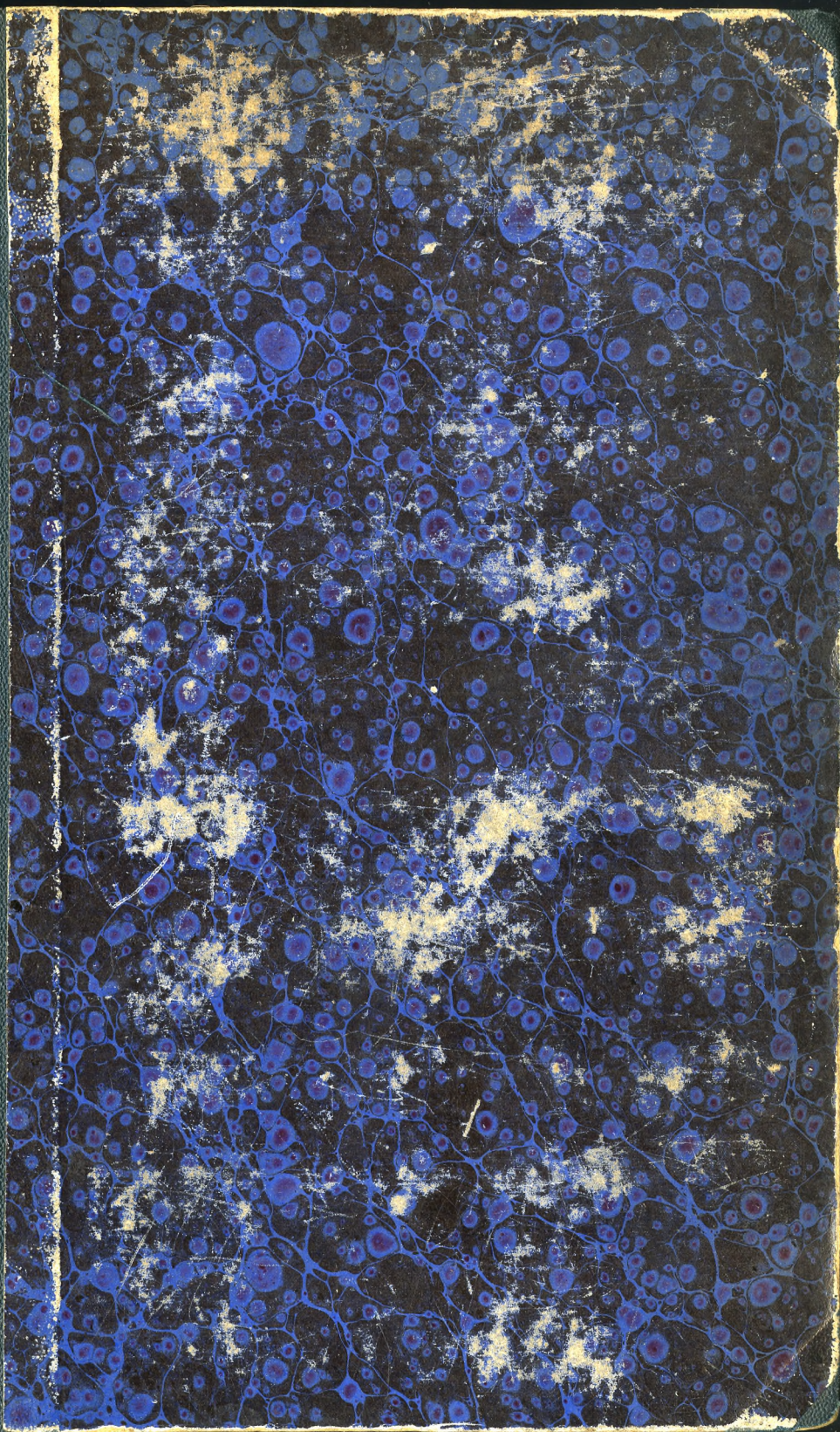

Politikai
röpiratok,

53.

53
409

DEÁK FERENC

EMLÉKÜNNEPÉLYE

A BUDAPESTI IV. KERÜLETI KÖZSÉGI NYILVÁNOS

FŐREÁLTANODÁBAN.

1876-IK ÉVI MÁRCIUS HÓ 25-ÉN.

IRTA ÉS KIADTA

NEY FERENC,

IGAZGATÓ.

13

BUDAPEST,

RUDNYÁNSZKY A. KÖNYVNYOMDÁJÁBÓL.

1876.

b.16752 00769 187

DE BALLAGI GÉZA.

Emlékbeszéd.

Kedves növendékeim !

Nagy emberek nem halnak meg soha !

Ha valamikor, úgy ma, midőn a végből gyülekeztünk össze, hogy Deák Ferenc emlékének gyászünnepegyét megtűljük, ma mondhatjuk el teljes joggal, főkelt önérzettel s komoly méltósággal e szavakat: hogy nagy emberek nem halnak meg soha.

De engedjétek meg ti, s engedje meg a jelenlevő tisztelt tanári testület és vendégkoszorú: hogy én ama kifejezést a szónak ne megszokott, mondhatnám köznapi általános értelmében vegyem, hanem hogy azt szűkebb, szorosabb s különösen a mi ünnepelt nagy halottunkra vonatkozólag, sajátos felfogásomhoz képest értelmezhessem.

A halhatatlanság eszméje, a jámbor hit és buzgó vallásosság érzelmeiből kiindulva s a túlvilági élethez viszonyítva oly fönséges, megnyugtató és boldogító, hogy jól esik mindnyájunk lelkének azt minden halandóra, midőn bevégzi földi pályáját, különbség nélkül kiterjeszthetnünk. Igen, ily értelemben, a halhatatlan lélek szempontjából véve, minden emberről kell elmondanunk: hogy nem hal meg soha, mert mindegyiknek egyképen, dics- vagy bündíja az örökkévalóság.

Amde van ama szokásos kifejezésnek egy földies, világias, történelmi iránya és jelentése: hogy sokan, kik embertársaik közül kiváltak eselekedeteiknél fogva, halhatatlanokká lesznek földi utódaik előtt, minthogy soha feledékenységbe nem merülhetők, enyészhetetlen, nevet vívtak ki magoknak. S ezen, az utókorra átszármazó, földi halhatatlanságnak őre, biztosítója, fenntartója: a történelem.

Igen de van-e abban magasztosabb erő, mely fölemelje

lelkünket, van-e abban fénysugár, melyből csak vigasztalást is meríthetnénk mostani vérző gyászunkban, ha ünnepeztünk, kit egy ország sirat, kiért milliók szemében gyászkönny ül, ha Deák Ferencet az el nem feledettek, a földi halhatatlanok sorában a történelem lapjain látjuk megörökítve? Nyujt-e neki, az ő nevének, az ő emlékének eléggé méltó kitüntetést az, hogy a történelem évkönyveibe számos más feledhetetlenekkel belajstromoztatik? Épenséggel nem.

Mit művel a történelem? Kinek nevét őrzi meg az enyésztettől? Kit tesz földileg halhatatlanná? Nem jegyzi-e föl azt, ki jót, szépet, nagyot alkotott az emberiség javára, gyönyörűségére, boldogítására, épp úgy mint azt, kinek neve irtózatul, rémül szolgáljon a jövő nemzedékeknek s intő például arra, hogy ily halhatatlanságra érdemet szerezni senki se ohajtson? Vagy nincs-e följegyezve Herostratos épp úgy, mint Michel Angelo? Titus épp úgy, mint Nero és Caligula? Nem áll-e a halhatatlanító történelem lapjain Cato és Cicero mellett Catilina, IV. Henrik mellett Ravaiillac, Sz. Istvánnal szemben Batukhán, Washington ellenében Marat és Robespierre? S nem áll-e Krisztus mellett Judás?

Nem, a halhatatlanság ilyenmü biztosítása nem elégítheti ki vágyainkat, nem nyugtathatja meg kedélyünket, nem vigasztalhatja meg zokogó szivünket, midőn arról van szó: hogy nemzetünk bölcsét halhatatlanítsuk.

S nyujthat-e nekünk megnyugvást oly finomszálu különböztetés: hogy halhatatlanok a történet könyvében csak a jók, a jelesek és kitünők: ellenben a gonoszok, aljasok és gazok — csak feledhetetlenek?

Mi marad tehát, hogy a valóban méltók neveit — a mindenkit egyenlőn följegyző történelem vésőjén kívül — méltóképen megörökítsük? Az emlék? a mauzoleum? a szobor?

Oh ne ámítsuk magunkat a mulandóság maradandóságaival! — Az érc-szobrot ledönti az ellenség s ágyut önt belőle; a kőszobrot megessonkítja a vandál, s hagy belőle megessuffított torsot; — a mauzoleumot feldúlja az árvíz, a tűzvész, a földindulás; az oszlopot kidőjti tövéből a felbőszült nép dühe. S nem látott-e már a történet dics-ravatalon olyat is, kit alig pár év múlva nyughelyéről felásva a vesztőhelyen temettek el?

Mi marad tehát?

Bármi magasztos és kötelességszerűen elengedhetetlen is:

hogy valódi nagyjaink emlékei, szobrai, oszlopai elé boruljon a hálás kortársak és utódok hervadhatatlan tisztelete: de az ő emlékezetöket valóban megőrző, nevöket e földön örökké fenntartó, szellemök műveit, szívök erényét elirthatatlanul dicsőítő, korral, idővel, vésszel, viharral dacoló szent eszköz csak egy van, melyet tolvaj el nem orozhat, népdüh fel nem dúlhat, vandál meg nem semmisíthet, csak egy: a szívbe vésett kegyelet! — az a kegyelet, mely a szívből fel az ajkakra száll, mely szájról szájra, nemzedékről nemzedékre szent hagyományul átszarmazik, mely az élet s a nemzet minden viszontagságai közt napról napra mint ujonszülött virág kél ki a szív legmélyebb talajából, — a változatlan, soha el nem hervadó, folyton lelkesítő, az emlékezés hála-könyveivel öntözött, örök virulatu kegyelet. Az igazságos Mátyásnak még eddig nem állítottunk emlékszobrot: de él kegyeletes emlékezete mai napig a magyar nép ajkain.

Ily őrzéssel, ily adománynyal áldozunk nagy halottunk emlékének mi, kiknek kezébe nem adta vésőjét Klio, mi, kik szobrot, oszlopot nem emelhetünk, igen mi, kik e szerény iskola falain belől mást nem adhatunk, mint egy koszorut s egy hálateljes fohászt, de kik ezen, ajkunkról ellebbent kegyeletes fohászról meg fogunk emlékezni ez iskola falain kívül is, átadjuk azt testvérnek, rokonnak, jó barátnak s abban fogjuk találni büszkeségünket: hogy terjesztve, magyarázva e szívünk mélyéből szakadt fohász nagy jelentőségét, előidézzük így saját körünkben a kegyelet versenyét.

S ily versenyre, ily kegyeletes hódolatra, ha valaki valaha méltó vala: az a mi halhatatlan halottunk: Deák Ferenc.

II.

Igen, a kegyelet versenye! Ez az, miben mi is résztvenni ohajtunk. Bármí gyöngé, bármí parányi is a mi szavunk, úgy hogy a hatalmas hangözönben csak elhaló suttogásul enyészik el: mi mégis elsohajtuk ezen áldozó imát: mert tartozunk vele.

Tartozunk vele mi, kikre a fővárosi hatóság, a szülök, a kormány bizalmából a serdülő nemzedék tetemes csapatjának nevelése, oktatása bízott; és tartoztok vele ti, kedves növendékek, kikre bizalommal, reménnyel, sokat követelő várakozással, mint

a hon leendő polgáira tekintenek az idősebbek; igen tartoztok vele különösen ti, kik hivatta vagytok arra, hogy nagy, megható, lélekemelő példák és eszmények által megedzzótek szíveteket, emeljétek szellemeteket az emberiség, a haza hasznos és üdvözölő szolgálatára.

Valamint a szerény bérci séd, mely csörgedezve siet alá, hogy mentől előbb oda vegyithesse a forrásból csak inént fakadt szűz, csillogó vizeit a folyam árjába s nem törődik avval, hogy hatalmasabb, nagyszerű zuhatagok túlharsogják dallamos csöngéseit, s hogy végkép el fog enyészni a folyammal együtt a tenger töméntelen hullámaiban, mert csak így töltheti be rendeltetését: akképen mi is mindnyájan, kik itt kifejezést adunk zokogó lelkünk kegyeletének, belevegyítjük suttogó hangjainkat a dics-énekek nagy versenyébe, oda ömlesztjük könnyeinket egy ország könny-áradatába, mit sem törődve azzal, hogy észrevétlenül el fogunk enyészni a gyászolók tömegében, mit sem törődve azzal, hogy a mi parányi sírdalunk már nem növelheti a nagy elhunytak dicsőségét; de megteszszük, mert ez emberi s hontui érzelmünknek természetszerű rendeltetése.

Áll a nagy verseny, mely a dicsőült nagy férfiú magasztalásában nyilatkozik, s noha úgy látszik, hogy mi — későn érkezők — csak utóhangokat zengedezünk, mégis elég jókor érkezünk arra, hogy gyöngé hangunk oda csatlakozzék a százezrek és milliók szózatához, mert az folyton hangzik és hangzik és tovahullámzik, mint a terjengő hab gyűrűzete, hangzik tájról tájra, bérerről bérere, föllebben a hólepte orom csúcsáig, s leszáll a vizek kagylós mélyeire; s ismét visszaverődik, visszaszáll, hogy rezegjen, még soká, az idők mérhetetlen távoláig.

De midőn így oda csatlakozunk a milliók himnuszához, kedves fiaim! — nemcsak ösztönszerű köteleiséget akarunk teljesíteni, nemcsak természetszerű tartozást leróni; hanem öntudattal is óhajtunk járulni a kegyelet oltárához, melyet egy nemzet emel legnagyobb polgárának.

S hogy ezt méltóképen tehesük, illően kell méltányolnunk és tudnunk: ki légyen az, akiért fellobog a kegyelet áldozata?

Hogy ki légyen ő? Nem önti-e el a szégyen pirja e kérdésre orcáimat? Nem a legsértőbb vakmerőség kopogtat-e a dicsőült sirboltjának ajtaján, ha azt kérdezzük: ki volt Deák Ferenc?

Oh bocsáss meg fényövezte szellem! hogy ajkamra lebbenhetett e szó. Ha ránk, idősbekre, kik a Te működésednek, hatásodnak értő tanúi valánk, vonatkoznék a kérdés föltevése, nem érdemelnénk egyebet, mint számüzetni mindazok köréből, kik méltók arra, hogy nevedet ajkaikra vegyék.

De ti, fiatal barátim! kik csak most kezdtek sejtelemmel birni a haza sorsát intézők nagyszerű multjáról, ha ti még áhitattal várjátok a feleletet a föltett kérdésre, ez titeket nem szégyeníthet meg: sőt méltánylatra érdemes a nemes tudni-vágyás.

Könyvet kellene írnom kedveseim! ha előadni akarnám ünnepeztünk érdemeinek összegét; könyvet még akkor is, ha csak a fő mozzanatokot akarnám érdem szerint ecsetelni. S távol legyen tőlem, hogy én, bár kegyelet dolgában bátran követelek magamnak egy lánc-szemnyi helyet a tisztelők végtelen sorában, hogy én gyöngé szavannal versenyre merjek kelni ama fényes nevű, remek tollu, lángszavu férfiakkal, kik, mint a Muzsák megannyi fölkenntjei, a boldogultat a költészet varázsával, a szónoklat tüzével, a történetírás hódító erejével, ódáiban és himnuszokban, emlékbeszédekben, életírásban dicsőíteni, megörökíteni hivatvák. Nem, ily merész gondolat, ily merész önhittség nem fertőzi lelkemet.

S ti, kedves növendékek! mégis tőlem akarjátok hallani, az előrebecsátottak után: hogy ki volt Deák Ferenc?

Ám legyen. De célom ezúttal csak is az lehet, hogy amaz említettem sejtelembe, mely nagyjaink érdemeit illetőleg épen csak most kezd derengni ifju lelketekben, a világosság néhány sugarát bocsássam azért, hogy e pár sugár fölmelegítvén kebleteket fogékonyabbá tegye azt mindannak fölkeresésére s megértésére, mit e nagy férfiról hallani s olvasni oly bő alkalom kínálkozik.

Ki volt Deák Ferenc?

Kérdeztétek meg Söjtört, Zala megye e szerény helységét, mely fő büszkeségének tartja, hogy történelmi névré tett szert az által: hogy 1803. október 17-én Deák Ferenc születéshelyévé avatta az örök gondviselés. Kérdeztétek meg Kehidát és P. Sz. Lászlót, hol hosszu évek során enyhülést keresett és talált fáradalmas szellemi munkái után s ujjabb erőt nyert ujjabb s nagyobb szerű alkotások tervezésére. S különösen Kehidát hallgasátok meg, honnan a bámuló szeretet áhitatszerű susogása hangzik át 1844-ből, midőn Deák Ferenc az ő testvérbátyjának, An-

talnak temetése után az összehívott jobbágyokat „fiaim!”-nak szólítván, kinyilatkoztatá, hogy a törvényszabta jobbágyi kötelességet, az ingyen munkát, ezentul csak illő megjutalmazás mellett kész tőlök elfogadni. — És kérdezzétek meg Zala vármegyét, melynek már ifju éveiben is vezérszónoka volt, ki körött csoportosult az összes szabadelvű értelmiség, kinek szavát már akkor is felsőbb sugalom nyilatkozataként tisztelék; Zalamegyét, mely őt több országgyűlésre követeül küldé föl Pozsonyba s később Pestre; sőt kérdezzétek az ország 52 vármegyéjét, melyek őt mindnyájan táblabírójukul tisztelék: miképen óvta s oltalmazta meg az ország érdekeit, mikép s mily erélylyel, mily bölcseséggel s mérséklettel küzdött a nemzet legfontosabb ügyeinek s életkérdéseinek megvédésében, mint a legmagasztosabb emberi, polgári és emberiségi elvek előharcosa. Csodálat fogta el a kortársak kebelét, midőn a legforróbb lelkesedésben is mindig higgadt és világos előadásu Deák Ferenc az 1832/6., s az 1839/40-ki országgyűléseken elvi szilárdságát, kiméletes tapintatát, engesztelő és közvetítő bölcseségét minden alkalomkor meggyőző és döntő erővel hangoztatá. Majd a lesujtott lengyel nemzet, majd az elnyomott földmives osztály, s a közteherviselés, a régi kiváltságok megszüntetése, majd a magyar nyelv érdekében, majd ismét az ugynevezett országos sérelmek, a kormány részéről történt törvényszegések ügyében emelte mindig nyugodt és következetes s mégis, az igazság erejénél fogva elragadó szavát. Törvény, jog és igazság, e törhetetlen hármas vért fűdözte mellét, midőn szilárdul állt ama meggyőződése mellett: elvek fölött nem alkudni soha, de engedni formákban, és személyes érdeket feláldozni mindig. Igen a csodálat tisztelete környezé őt mindenkor s már akkor is, midőn még 1848. előtt országgyűlési társai a hozzá intézett iratban a törvényhozás bölcsének nevezték.

Es kérdezzük meg harmadszor is Zalamegyét, mit tőn akkor, midőn Deák Ferenc megrendült egészsége miatt az 1847-ki országgyűlésre követséget nem vállalhatott, és 1848-ban az első független magyar miniszterium megalakítására került a sor? Készséggel fogadá a megye egyik követének lemondását, hogy helyébe rögtön megválaszthassa azt, ki nélkül a kormányelnök miniszterium alkotásához fogni sem akart, Deák Ferencet. Ekkor látjuk őt az igazságügyi miniszteri tárcát elfogadni, őt, ki már azelőtt mint a büntető törvénykönyv szerkesztője e körben való mély és széles tudo-

mányának tette le tanubizonyságát. Ekkor látjuk őt — mikor az esznek áradatát a szenvedély vihara már magas hullámokká korbácsolá — küzdeni a fenyegető vész ellen mérsékeltén, bölcsen, higgadtan, hogy megmentse a szabadságot, de a jogból fel ne adjon semmit; látjuk őt küzdeni, míg végre lehetetlenné vált az áramlat elleni küzdelem.

S ki hinné, hogy e jellem, mely a működés terén már is nagyszerűnek mutatkozott, épp akkor vált még nagyobbá, mikor a működés terétől tartózkodott és akkor, mikor onnan visszavonult? Az 1843-ki országgyűlésre csak azért nem fogadta el megválasztatását, mivel a „nem adózunk“ párt erőszakkal, vesztegetéssel adatta követi utasításul ezen nép-érdek-ellenes elvet; sőt még ugy sem fogadta el, hogy ezen elv megbukván, valódi szabadelvűségnek lehetett volna szószólója, nem fogadta el: mivel ezen elv-változtatást ismét az általa kárhoztatott és utált korteskedés vívta ki. — És ismét akkor tünt fel e jellem teljes nagyságában, midőn 1848-ban visszalépvén a kormánytól, még, bár sikertelen, békekövetséget is vállalt a kiméletet nem ismerő főhadvezérhez; s midőn 1849-ben végkép visszavonult magányába, hogy látszólag tétlenül töltsön el tiz évet, mialatt a jövő nagy mentő munkájának tervét érlelé.

S kérdezzünk-e még többet is?

Előttünk áll már is a jogtudós, a szónok, a törvényhozó s kormányférfi, a nemes szívű földesúr, a valódi hon- és népatya. De itt kissé meg kell állapodnunk. Mert az 1849-el sűrű kárpit ereszkedik alá, elzárván előttünk a lezajlott véres dráma jeleneteit; s a kárpit gyászfátyolból van szöve, azt jelentvén, hogy a dráma — tragoediával végződött, — a nemzet tragoediájával.

Tiz hosszú év után ismét előlép a mi ünnepeztünk, mint egy mythikus alak emelkedvén ki a multak ködéből, mintha csak a szent berek nymphájával tanácskozott volna mindig az elvonultság homályában. Fölemelkedik és porrá zuzza éles és súlyos tollával ama hirhedt támadást, mely a „jogeljátszás“ elméletéből — örök sírkövet akart faragni hazánk koporsója felett.

Az 1861-ki, s ismét az 1865-ki országgyűléseken újra Deák Ferenc szava és tolla, mérséklete és bölcsesége volt irányadó, döntő befolyással a nemzeti alkotmány visszaállításának ügyében. 1866-ban — a porosz-olasz háboru végzetes befejezése után sikerült

végre Deáknak, a vérmes reményü követelők ellenében is s a gyanakodás legyőzésével a legfelsőbb helyen is bizalmat kivívni és megalkotni fensőbb sugalontól ihletett legnagyobb művét: az alkotmány visszaszerzését, a magyar haza újra-születését. Az 1867. június 8-kai koronázás dics-fényt áraszt Deák Ferenc páratlan működésére.

Most, most intézzetek újabb kérdést fiaim! ki volt az, ki ismét föllebbenté a gyászos kárpitot, hogy derültebb jövő tájaira nyisson reményekkel hajnalodó kilátást?

Kérdezzétek meg a fővárost, melynek 1861 óta minden országgyűlésen egyik képviselője volt, nemde azt feleli: ő a város első polgára. Kérdezzétek meg az országot, s azt feleli: ő a legnagyobb, a legönzetlenebb hazafi. Kérdezzétek meg a nemzetet, s az egy szívvvel lélekkel azt adja válaszul: ő a nemzet bölése. Kérdezzétek meg Európát, s annak minden oldaláról hangzik fületekbe: ő a legtiszteltebb, legnagyobb államférfiak egyike.

És hallgassátok meg a népet, melynek ő mindig lelkes védője s elszánt bajnoka volt; — a szegényeket, kikkel szerény vagyonát a jótékonyosság műveiben mindig készséggel megosztá; sőt a hajdani jó barátot, bár később más véleményü, de főnkelt lelkü, nemes ellenfelét, ki a távolból is megküldé sírjára a hervadhatlan ciprus-ágot, és hallgassátok meg a becsületesség géniuszát, ki pillanatra sem hagyá el legkedvesebb tanyáját, az ő kebelét: mindnyájan azt hangoztatják: Deák Ferencben mindig és mindenben fényes obeliszk gyanánt magaslott ki az „ember.“

Mi hiányzik még, hogy teljes megdicsőülésben lássuk magunk előtt a férfit, ki f. év január 28-án eltávozott körünkől? Mi hiányzik még ott, hol gazdag és szegény, jó barát és nemes-szívü ellenfél, az ország, a nemzet és Európa beszél? Mindezek élén ott állanak azok, kiket a hódolat dicsfényvel vesz körül itthon, kiket a legőszintébb tisztelet üdvözöl külföldön is: a fölséges királyi pár.

A király leghívebb, legőszintébb, s legbölésebb tanácsadóját vesztette benne, s ezt az ország, a nemzet előtt leplezetlenül nyilvánlatkoztatni percig sem késlekedett, megküldvén koporsójára a hála koszoruját. A királyné az államférfiun kívül a szívjóság pél-

dányképét, az embert is tisztelte benne, s ravatalához lépve, sajátkezüleg tette le koszoruját a hült tetem szívére.

Oh, e szív méltó volt e fényes koszorúra! E szív, mely annyi szent gyönyört élvezett a jog megváltásának sikerén, mily kínos és hosszú szenvedésnek volt mégis martaléka éveken át! — Vagy azt hiszitek: fájdalom nélkül születik tenger fenekén a gyöngy, mialatt sima, ragyogó tükröt mutat a felszín nyugalma? Azt hiszitek, hogy érzéketlen maradhat a szív, midőn a szem letekint az örvény sötét fenekére, mely már-már örök elnyeléssel fenyegeti a roncsolt hánykodó hajót? szenttelen és fásult maradhatna a szív, midőn a szem a hajón egy gyászoló népet lát, s az elme tudja: hogy e tömeg az ő vérének nemzete? — Oh, ily gyászos helyzetben a vér minden lüktetése egy hullám, mely versenyt küzd a háborgó tengerrel, a szív minden dobbanása egy harc, mely élet-haláltusát vív a sors rémeivel. Igen e nemes szív, mely a szellemnek, az aetherben szárnyaló e tündöklő Castornak mindig hű Polluxa vala, az érzelmi magasztaltság ez égi szülötte, — e szív, mint testi szerv, a folytan ostromló hullámvásatoknak, végre is áldozatul esett, s a nyugodt aren küzdő óriásnak, testileg — megöleje lett. — Igen, e szív méltó volt a fényes koszorúra!

S e férfit, ki annyit tett és alkotott, egyszerű szerény poigára maradt a hazának. Az ősök által kiérdemelt nemesi címeren kívül nem díszíté őt semmi külső díszjel, semmi cím, semmi rang. Nem várt s nem fogadott volna el semmi más kitüntetést, mint melylyel az egész nemzet elutasíthatatlanul megtisztelé, minden alkalommal így szólítván őt: „Mélyen tisztelt hazafi!“ Az érdeket nem vadászó e példátlan önzetlenség teszi fel fejére a hervadhatatlan honfi-koszorút.

A tulvilágról mennyei lant rezgősei zendülnek felénk; a nemzet nagy költőjének szellemi ujjai pengetik a húrokat s ismételve sugják füleinkbe a már 1845-ben dallott jellemrajz hangjait, melyek látnoki sugallatát egy hosszú életpálya szentesíté meg, és soha még nem homályosított valósággá magasztosítja azt, midőn így szól:

„Türni viszályt és pártharagot, s ha kerülni lehetlen,
Régi baráttól is türni a néma döfést;
S a mit kezdettem fiatalkori lelkesedéssel,
Arról hálaímát mondani végnapomon.

Mindezekért a díj, a melyet elérni reményem:
Vajha kicsin legyek a nagy haza hősei közt.“

(Vörösmarty.)

S csak most áll előttünk Deák Ferenc teljes nagyságában, a jellemfőnség utólérhetlen ragyogásában, egy szellemi és erkölcsi óriás, ki előtt erényt tisztelő hódolattal egy nemzet arcra borul. A hitregék ős korában, hajnal varázsködének ülén, így születtek a félistenek.

Ki lehetett volna méltóbb a részvét és gyöngédség, a szeretet, tisztelet és csodálat annyi megható szózatára és jelére, mint ő? Kit lepett volna meg a százezrek hosszú sora, mely az elhunytat sírhelyéhez kíséré? S mégis mindannyian: a folség képviselője, s a főherceg, a főpapság, az országgyűlés, a kormány, a tábornokok és katonaság, az akadémia, a főváros, a megyék és városok küldöttei, a testületek, az irodalom jelesei s mind a többi ezer meg ezernyi tömeg — csak egyes képviselői valának a millióknak, kik megrendült keblök facsarta könnyeik özönével áldoztak a drága elhunyt emlékezetének.

Hol ennyien s ily magasztos módon fejezik ki az elköltözött nagy férfiu iránti tiszteletöket: mi marad számunkra, hogy illő módon lefizethessük kegyeletünk adóját?

III.

És mi jogon, mi címen közeledünk mi a drága hamvakhoz?

Deák Ferenc, kit a főváros első polgárául tisztelt; kire az ország a legnagyobb hazafi címét ruházta; ki a népnek és hazának valódi atyja volt; kit a nemzet méltán nevez a nemzet bölcsének; ki az akademiában mint első tekintély osztogatta jó tanácsait; a legönzertlenebb, legmagasztosabb jellem, a jog és törvényesség rendületlen hőse, még a kedélyességnek is páratlan birtokosa, a leggyöngédebb s legemberibb érzeménynak örök ifju letéteményese is: igen, Deák Ferenc a gyermekek legszeretőbb barátja is vala.

A hála érzetének jogcímén közeledtek tehát ti a drága hamvakhoz, s közeledünk mi, kik titeket vezérlünk, mindazon gyermekek és fiatalok nevében, kiket ő szeretett, kikkel valaha találkozott. Mit mondok? azok nevében-e csupán? Saját magatokért

is tartoztok kegyelettel a halhatatlan iránt. Mert ő szerette a hazának minden gyermekét, minden fiatalát, mert minden gyermekben, minden ifjuban úgy gyönyörködött, mint a hon virágjában, mint a nemzet serdülő reményeiben. Ez volt az ő másíthatatlan szivjóságának folyton esörgedező kristálya.

Igen, reményt kötött ő minden serdülőhöz az emberiség, a haza érdekében. Hitte, hogy szorgalommal, kitartással, a fejlődés fokozódó igyekezetével mindenki képessé válhatik az eléje tűzött feladat megoldására. S e reményt saját egyéniségéből, saját fejlődéséből merítette ő, ki Pápán, Nagy-Kanizsán, s végre Győrben ült az iskola padjain, s ki elejénte közepes tanulónak mutatkozván, évről évre emelkedett, míg mindenki elől elnyerte a kitűnőség pálmáját; ő ki a szép tulajdonait méltánylani tudó minden tanárnak, de főleg már tanpályája vége felé egyik jeles tanárnak, Czínár Mórnak kedvence és büszkesége volt. A későbbi, osztatlan tiszteletben részesült „öreg úr“ már fiatalonta is a tanuló ifjúság példányképeül ragyogott.

E jogon, e címen vezetünk mi titeket a nagy halott sirjának ajtajához; e jogon, e címen teszitek le ti is hamvaira a kegyelet koszoruját.

S e tudat már magában is elég volna arra, hogy e szent kötelességet leróni el ne mulasztjátok, csupán annak tudása: hogy Deák Ferenc jeles tanuló volt, s mindig szerette a haza gyermekeit.

De ti, kedves növendékeim! ennél többet is tudtok; tudjátok azt is, mily nagy művet vitt ő véghez akkor, mikor a hazát megmenté, újra alkotá. Tudjátok róla azt: hogy szelleménél csak szíve volt nagyobb; tudjátok azt, hogy csak jelleme multa fölül alkotásait.

Mondjam-e tinektek: mit tesz szeretni az emberiséget, mit tesz szeretni a hazát? nektek, kik előtt nincsenek elzárva a történet könyvei? Mondjam-e nektek: mire képes a hazaszeretet? nektek, kiknek kebleit Leonidas és Zrínyi, Hunyadi János és Kemény Simon példányképei melengetik? Nekték mondjam-e ezt, kik a paraenesis fonséges tanain, és annyi költő, és annyi szónok lélekemelő művein tudtok lelkesedni? S mondjam-e, hogy mindaz, amit Deák Ferenc érzett és tett, amiről szólt s amire buzdított, a miért hevült és lelkesedett, egyetlen tiszta és szent forrásból ser-

kedett, abból: hogy az emberiséget és hazáját végzetlenül szerette!

S mégis kell néhány szót intézнем hozzátok ez irányban is.

Deák Ferenc mint utólérhetetlen eszménykép lebeg lelketek előtt, és sok időre utólérhetetlen fog az maradni ezek és száz-ezrek számára. De feléje törekedni, azt némileg megközelíteni lehetséges lesz nektek is, még pedig saját munka-körötökben.

Nem csak a haremезőn, nem csak a politikában, kormányon vagy országgyűlésen kinálkozik alkalom teljes lánggal lobogtatni a hon szeretetét, hanem minden téren, minden körben, a foglalkozások minden nemében.

Ki vasutat épít, vízi művet alkot, hogy hona felvirágoztatását a közlekedés és kereskedelem gyorsítása s biztosításával elősegítse, ha e munkát tudománya és ügyessége minden segédeszközével a lehető legjobban s lelkiismeretesen végzi, azért főleg, mivel örvend, hogy ezzel hazája jóllétének bármi csekély tényezőjévé lehet ő is: az elismerésre méltólag tanusítja honszeretét.

Ki hona földjén templomot épít, hol a hívek lelkei az örökkévalóhoz emelkedve megtisztuljanak a társadalmat fertőző minden aljasságtól, hogy így az erény ereje tegye szilárdabbá a haza összességét; — vagy aki csarnokot létesít, honnan a tudomány, művészet, művelődés kisugározván, hatalmasabbá tegyék a nemzetet a szellem birodalmában; kit ezen magasztos célok lelkesítenek munkája közben, nem pedig a hírnév és dicsőség megáhitása: az méltó áldozatot tesz az emberiség és honszeretet oltárán.

Legyen elég e pár példa, kedves fiam, annak feltüntetésére, hogy bármi teendőt biz is kezeitekre a gondviselés: a haza szent szeretetének áldozni mindig és mindenütt lesz bő alkalmatok —: de csak úgy, ha a honszeretet fonséges eszményképe, Deák Ferenc, lebeg előttetek.

A honszerelem lángja gyakran olyan mint a villám: világít, hevít, vakít és gyújt, néha rombol is, sőt azt sújtja le magát, kinek kebléből felcikázott a viharszülte fény. Deák Ferenc honszerelme a nap tűzéhez hasonló, mely melegítve ápol, világítva boldogít, jótékony tenyészetet teremt, s a legsűrűbb fellegzeten át is bocsát annyi sugárt, hogy a sötétségben végkép el ne tévedjünk.

Szerencsében szeretni a hazát igen könnyű és kényelmes dolog. Mikor minden virul és sikerül, mikor mindenütt gyönyör

és élvezet kínálkozik, mikor gazdagság, hatalom, dicsőség jutalmazza a nemzet minden vállalatát, törekvését, alkotását: akkor szeretni azt a hazát, mely minden lépten nyomon boldogságot osztogat: nem érdem, nem erény. De ha vészben forog az ország, ha a végzettel kell küzdenie a nemzetnek, akkor is szeretni a hazát s megtenni mindent, mi erőnktől telik, hogy sorsát jobbra fordítsuk, hogy megvédjük, megmentsük azt; áldozni, szenvedni, e hazáért: ehhez az erény hősiessége, a jellem magasztaltsága kívántatik. Ah, s mily isteni élvezet tölti el a keblet, ha a munka sikerült!

Ezt tanuljátok meg, fiaim, Deák Ferenc példáján, a honszeretnek önfeláldozó, vésszszel dacoló erélyét.

S ha így vagyunk elhatározva, hogy az ő szelleme szerint intézzük tetteinket és életünket, ha el vagyunk tökéelve, hogy az ő emlékét mint ég-szentelte kegykincset kebleinkbe zárva folytassuk pályafutásunkat e földön, csak akkor leszünk méltók arra, hogy kegyeletünk adóját mi is letegyük a köztisztelet oltárán.

Oh igen, kedves növendékeim! én bízom a fiatal szívek romlatlanságában, bízom abban, hogy az ő követésére kötelező fogadalmat, melyet e pillanat fősége gyujt kebletekben, szentül meg fogjátok tartani.

Igy, fiaim! S most jertek és csatlakozzatok a százezrek hosszú sorához, kik koszoruk halmaival, gyászlobogók erdejével kísérték őt a köztemetőbe; csatlakozzatok a hírlapok táborához, mely szívrendítő hangokban a „nemzet gyászát“ hirdeté; csatlakozzatok a költők dicsőítő hymnuszaihoz; csatlakozzatok a nép millióihoz, kik az „ország halottját“ siratják.

És most legyen elég a gyász és bánkódás! Elnémult ország-szerte a bús harangok zúgása; elhamvadtak a gyászmenet szomorgó lángu szövétnekei; lehanyatlottak a szemfödélre a sötét szárnyu lobogók; de virulatos kertül emelkedik sirja fölött megszámlálhatatlan koszoru. Ébredjen tehát föl bennünk is a nemes önértzet, hogy az Örökkévalónak kegyelméből mi is föltekinthetünk hozzá, ki egy nemzet büszkesége volt; emelkedjék föl lelkünk az ő sugárzatos arcához, ki népe, nemzete szívében örökké hallhatatlan.

És te mindenható Isten! engedd őt leszállni közénk, ki oly korán elhueszott tőlünk; engedd: legyen velünk, legyen között-

tünk, hogy illetével megszentelje kegyeletünk érzetét, hogy az állandó, változatlan maradjon mindenkoron.

Oh szállj le közénk, fényben megdicsőült szellem! Gyujts szövétneket elménknek, ha homályban borong; szilárdítsd meg szívünkben az „embert,“ ha ingadozunk, támogasd keblünkben a „honfit,“ ha megtántorodunk!

Szállj le közénk s fogadd kegyesen a nevednek szentelt, szerény koszorút, melylyel ime emlékednek áldozunk; fogadd az igaz, tiszta. és hű kegyelet hervadhatatlan zálogát!

Egy koszorú.

Megnyilt az út, az üdv sugáros utja,
Mely menny-egekből le a földig ér;
Fényes szegélyén vándort üdvözölni
Virul a jázmin, rózsza és babér.

De most arkangyalok lehelletére
Az ösvény széles kertté változott;
Ezernyi, százezernyi dísz-virágból
Ömlesztve boldogító illatot.

Egy férfit várnak a trón zsámolyához,
Ki ott egy ritka kincset áldozand,
Szívét hozván el égi dísz-virágu,
Olyat, minő legritkább itt alant.

Egy szív, amelyben nemzet s hon szerelme
Jog és igazság hármas lángja ég;
Egy szív, amelyben férfit, honfit, embert
Gyémántta edzett a kegyelmes ég.

Gyémánt, minőt nagy századok sorában
Csak néha lát a bámuló világ,
Mely folyton égve soha el nem éghet.
Ragyog, világít, mint az ős csodák.

E szív borul az Ūrnak zsámolyához,
Mint hármas tűzben tündöklő virág;
E szívet hozza földi utja végén
A honfi-jellem szentje: ős Deák.

Együtt születtek: ő s annak tudalma:
Mily drága kincs a hármas lángolat;
S azt mégis — perc se veszsen el — szünetlen
Tanulgatá, s mindig — Deák maradt.

E férfit várja Isten kegy-mosolylyal:
S az égi utról ömlik a virág
A bölcs elé, — és kötnek koszorúkat
Százezren, kik szeretve bámulák.

De egyet -- angyal-seregek kötének;
Vele tündöklő szeráf szállt alá,
S fény-villanat között a ravatalhoz
Lépő testvér kezébe csúsztatá —

Kezébe a legméltóbb földi nőnek,
Ki, amikor sorsunk oly zord vala
Sötét borút vonván hazánk egére,
Volt, és maradt e hon — védangyala.

E koszorút tévé le a királynő,
S e koszorú gyémánt-szívet fedez.
Nem gyászjelül fűzték az angyal-ujjak:
Dicsőülésnek koszorúja ez!

Emléksorok.

I.

Dicső valál tettekben és szavakban.
Erényben, bölcsességben egyaránt,
Aldás virult föl műveid nyomában;
Körülvön néped egy család gyanánt.

Fényes, szilárd és tiszta mint a gyémánt
Elméddel elved s ritka jellemed;
Remek szivedben gyermeked kedélylyel
Erő s törhetlen hű honszeretet.
Nevéd, melyet vihar, vész hasztalan rengetnek.
Cédrusként áll: hozzá forrt sorsa nemzetednek.

II.

Sugár lövellt e kis hely talajára,
Elhagyva a derült eget,
Öröm, családi üdv szentelt sugára:
Midőn itt az megszületett,
Ki bölcsen tud vezetni nemzetet.
Jellem-nagyság hímboi fakadának
Csodás szellőktől környezett
Törzsén a lombos nemzetségi fának:
Midőn itt első lélekzett.
Ki alkotmányunk megváltója lett.
Örökzöld fája ő dicsőségének
Fogant meg s vert mély gyökeret:
Rengett a légben égies kar-ének:
Midőn itt nyert keresztnevet,
Kit áld a hön s örök emlékezet.

III.

Kedvelt tanyája nagy hazánkfiának!
Kinek, ha hozzád megpihenni szállt.
Enyhítő árnyid új erőt adának
Szolgálni híven népet és királyt;
Hol nyugodt, bölcs agyában megszülettek
Az eszme-óriások csöndesen,
Ihlet-sugallta, jog-szentelte tervek,
Győzelmi díjul sanda ellenen;
Derült kedvének nyájas éltetője,
Tanúja nagy szellem-munkáinak!
A milliók, kik hűn néznek feléje,
Téged szent kegyelettel áldanak.

IV.

Tollat meg buzogányt nyertek jelvényül az ösök
Címer két mezején: szellemi s harci mezőn.
De az írotoll is buzogányvá lőn a kezében:
Szellemed ellenidet sújtva leverte porig.
Harcokban védtek hős véreid a haza földjét:
Az, mit Te védtél, nemzeted élete volt.

Az ünnepély rövid leírása.

A nagyméltóságú vallás és közoktatásügyi m. kir. miniszter úr rendeletének értelmében s a fővárosi tanács beleegyeztével a IV. ker. főreáltanoda tanári testülete a nagy hazánkfia Deák Ferenc emlékeztére tartandó ünnepély napjául 1876. március hó 25-ét tűzte ki.

E nap reggelén kifüggesztetvén az intézeti épület homlokzatán a január-februári gyászshét alatt is használt gyászlobogó figyelmeztető a közönséget a komoly, szerény ünnepélyre, mely délelőtt 10 órakor vette kezdetét az e célra elkészített nagy rajzteremben.

A tanári testület majdnem teljes számban, az ifjuság osztályok szerint kiszemelt képviselőiben jelent meg. Vendégeink közt szerencsénk volt tisztelni: Dr. Mészáros Ferenc, miniszteri tanácsos, Dr. Ballagi Mór, Weisz B. F. kir. tanácsos urakat s több más kitűnőséget.

A fővárosi törvényhatóság nevében, ngs. Békey Imre tanácsnok és tanbizottmányi elnök úr megnyitván az ünnepélyt, megzendült Langer János énektanító vezetése alatt az ifjuság kardala: a „Honfidal“ Petőfi Sándortól.

E lélekemelő éneket követte Torkos László: „Deák ünnepélyre“ című költeménye, szavalva Zwick Adolf VII. A. oszt. tanuló által.

Ezután a fekete posztóval bevont szószékre lépett az igazgató, s felolvasá az ünnepelt nagy halott tiszteletére írt emlékbeszédet, s az ennek zárszavaival felajánlott koszorút, melynek szalagjai „Deák Ferenc szellemének — a budapesti belvárosi főreáltanoda“ jeligét viselők, az intézet nevében letette egy tanuló a Szemlér M. és Wissinger K. tanárok által diszített gyász-állványon elhelyezett Deák Ferenc-arckép elé.

Következett ismét két szavalmány: „Deák Ferenc ravatalánál“ — Ábrányi Emil től, és „Egy koszorú“ Ney Ferentől;

amazt Vitkovsky János VII. B., emezt Spottkovszky Károly VII. A. oszt. tanuló szavalván el.

Kölcsey Ferenc himnuszának eléneklése s a hatósági elnök úr meleg s megtisztelő elismerést hangoztató zárszavai fejezték be az ünnepélyt, mely így 11¹/₄ órákor véget ért.

A dicsőült emlékének felajánlott koszorú az ünnepély után méltóságos Ráth Károly főpolgármester úrhoz küldetett át, az emlékbeszéd vonatkozása szerint, a Deák Ferenc sírjára az intézet nevében leteendő kegyeleti jelvényül.

Adja az ég, hogy ezen egyszerű, de ősziate érzéssel rendezett iskolai ünnepély maradandó emléktől éljen az ifjuság kebelében s hogy a nagy elhunytak emberi és honfiai érdemei soha el nem homályosodó vezérsillagai legyenek a serdülő nemzedéknek.

Vajha ama fátyol, mely Deák Ferenc areképe körül lengett, igen soká emlékeztesse ifjainkat a pótolhatatlan veszteségre, melyet e nagy férfi halálával szenvedlünk; vajha a tiszteletére letett koszorú az intézet kegyeletének soha nem hervadó jelvénye lehessen!

Fogadja hálás köszönetünket a nagyméltóságú miniszter ur azon nemes gondoskodásáért, melylyel érzelmeink kifejezésére annál ohajtottabb alkalmat nyújtott, mivel kegyes figyelmeztetése a kebleinkben önkénytelenül is megrezdült s mindnyájunkat bensőleg áthatott kegyelettel találkozott.

Fogadja meleg hálánkat a fővárosi törvényhatóság, mint ezen reáltanoda tulajdonosa és fenntartója, hogy nemcsak megkönnyíté nagylelkü határozatával szerény ünnepélyünk megtartását, hanem azt személyesített megjelenésével is díszben, jelentőségben emelni méltóztatott.

Fogadják köszönetünket mindazon szülők, ügybarátok, fővárosi bizottsági tagok és kormányi tisztviselők, kik készséges megjelenésökkel nemcsak a nagy halott iránti tiszteletöket ez alkalommal is nyilvánítani sziveskedtek, hanem intézetünk iránt is részvétet, érdekeltséget tanusítottak, midőn türelmököt ily egyszerű és igénytelen ünneplésnek áldozák, kiknek a haza bölcséhez sokkal méltóbb, nagyobb szerü és meghatóbb ünnepélyekben részt vehetni másutt és annyiszor a legvonzóbb alkalom kínálkozik.

Legyen örökké áldott közöttünk Deák Ferenc emlékezete!

DE BALLAGI GÉZA.

